

республіки. В усіх випадках, а особливо у громадсько-політичній діяльності Г. Полетики, ідея республіки служила засобом захисту української автономії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Смолій В., Степанков В. Українська державна ідея XVII – XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. – К., 1997. – С. 37-39, 53-55, 73, 95-97, 118, 157-158, 184; 2. Права, по которым судится малороссийский народ. – К., 1879. – С.50, 54; 3. Владимирский-Буданов М. Очерки из истории литовско-русского права. – К., 1889. – С.49-50; 4. Права... - С.48-49; 5. Там само. – С.48; 6. Там само; 7. Там само. – С.56; 8. Сборник РИО. – СПб., 1871. – Т.7. – С.200-201; 9. Дивович С. Разговор Великороссии с Малороссией // Киевская старина. – 1882. – С.343; 10. Прошение малороссийского шляхетства и старшин вместе с гетманом о восстановлении разных старинных прав Малороссии // Український історичний журнал. – 1993. - №9. - С.92-93; 11. Права... - С.44; 12. Там само. – С.44, 46; 13. Прошение малороссийского шляхетства... // Український історичний журнал. – 1993. - №7-8. – С.95; 14. Возражение депутата Григория Полетики на наставление малороссийской коллегии госпдину ж депутату Дмитрию Наталину // ЧОИДР. – 1858. – Кн. 3. – С. 76; 15. Там само. – С.74; 16. Там само. – С.82; 17. Из паперів Григора Андрійовича Полетики. 1767 року. // Український археографічний збірник. – К., 1926. – Т.1. – С.142; 18. Возражение депутата Григория Полетики... - С.94; 19. Из паперів Григора Андрійовича Полетики. Историческое известие... - С.159; 20. Там само. – С.151; 21. Там само. – С.150; 22. Наказы малороссийским депутатам 1767 года и акты о выборах депутатов в Комиссию сочинения Уложения. – К., 1889. – С.182.

М.Ф.Лихогляд

ОСОБЛИВОСТІ ТОРГІВЛІ МІЖ ЛІВОБЕРЕЖНОЮ УКРАЇНОЮ ТА МОЛДОВОЮ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII ст.

Ріст внутрішнього ринку в Росії та її складовій частині -Україні сприяв зміцненню економічних зв'язків між ними, а також розширенню зовнішньої торгівлі. Українські та російські купці закуповували на ніжинських, роменських, кролевецьких, чернігівських, полтавських, переяславських великих ярмарках різні товари і вивозили їх на продаж за кордон, зокрема і в Молдову.

З Лівобережної України до Молдови вели два основних торгових шляхи: західний і південний. Перший пролягав від Києва до Василькова, Бердичева, Могилева-Подільського, Сорок, Бельців та інших молдавських міст; другий - через Запорізьку Січ і Крим у Балту, Тирасполь, Бендери. Недаремно подільський генерал-губернатор, обгрунтовуючи необхідність відкриття наприкінці XVIII ст. митниці на російсько-молдавському кордоні, в Могилеві-Подільському, писав президенту камер-колегії, що тамтешні купці ведуть "издавна немалые торги в Молдавии, Валахии й Бессарабии, доставляя туда выписываемые из Триеста и Лейпцига немецкие товары, а из пределов России меха; там же выменивают на оные воск, мед, сало, сырые воловые кожи, волосские вина, бакалию и другие турецкие товары. Из оных воск, мед, сало и кожи отправляют в Лейпциг й Триест, а вина, бакалею й прочие товары - во внутренние российские губернии й части, но продают и в здешних областях".¹ У деяких подільських прикордонних містах були спеціальні крамниці, в яких продавалися тільки молдавські товари. Так, у м.Балті можна було придбати жубуни, реклі, черевики, хустки, кожухи та інші предмети молдавського національного вбрання.² Російські та українські товари вивозили у молдавські міста через Васильківську, Сорокошитську, Стайківську і Переяславську сухопутні митниці, а також через прикордонні форпости.

Найактивнішу торгівлю з Молдовою вели київські, ніжинські, переяславські, роменські купці. У митницьких журналах вказуються різні промислові вироби, хутро, сільськогосподарські продукти, сировина, які вивозилися з українських міст у Бендери, Сороки, Бельци, Ясси тощо. Наприклад, переяславський війт К. Савонов продав у Молдові дьоготь і рибу, а звідти привозив волоські горіхи та вино. За неповними даними, лише у 1758 р. через Сокиринську митницю відправлено з Лівобережної України до Молдови 8300 штук цінного хутра, 1150 сумшків, 100 аршинів домашнього полотна, 3 пуди пофарбованих мотків пряжі.³ У наступні роки російські вироби поступають до

Молдови і Валахією ще в більшій кількості, розширюється їх асортимент. Тільки в січні 1761 р. через Васильківську митницю надійшло в Ясси, Сороки та інші міста хутра на 11270 крб. 70 коп., суздальського полотна 3808 аршин, дерев'яних ложок і чашок 2900 шт.⁴ Часто міські магістрати видавали купцям паспорти для виїзду в молдавські та волоські міста. Так, у 1772 р. київський купець М.Бубнов одержав документ на право продажу у Бухаресті продуктів і напоїв, а ніжинському купцеві К.Стефанову дозволили виїхати "в разные Молдаванию й Мунтянские места, також и венгерской границы и обратно по купеческому промыслу".⁵

У матеріалах Васильківської митниці 70 рр. XVIII ст. дедалі частіше зустрічаються прізвиська українських купців, які відправляли свої товари в Ясси, Бендери, Бельци, Сороки тощо. 1763 р. лише в Ясси і Бухарест вивезено з Лівобережжя 6900 смушків і 2 тис. аршинів полотна. Прикажчик ніжинського купця І.Балеци 18 квітня 1775 р. перевіз через цю митницю до Молдови 24 пуди цукру, 30 банок чаю, 300 згортків московської шпалери. Інший ніжинський купець К.Дмитрієв переправив туди 1770 штук різного хутра, 300 аршинів тикку широкого, 30 пудів ікри паюсної, 6 залізних ліжок з прикрасами, 800 замків всячих, 1500 згортків шпалери, 1,5 пуди чаю чорного, 50 банок чаю зеленого і 40 пудів цукру.⁶ Як відомо, в другій половині XVIII ст. виробы російської промисловості користувалися великим попитом як на українських, так і на молдавських ярмарках.

Під час першої російсько-турецької війни 1768-1774 рр. багато українських купців побували в Молдові, де вели жваву торгівлю не лише з солдатами російської армії, але й з місцевим населенням. Так, 10 вересня 1772 р. було видано дозвіл на виїзд до Молдови. П.Самойловському, "следующему во Добешты для покупки виноградного вина й оттуда с оным в малороссийский город Лубны для покупки й провозу к армии оног".⁷

Після переможного завершення російсько-турецької війни економічні відносини України і Молдови ще більше зміцніли. У 80-х роках XVIII ст. значно зросла кількість і розширився асортимент товарів, вивезених з українських міст. Наприклад, купець В.Барка вивіз у січні 1789 р. з Ніжина в Ясси 60 пудів конопляної олії, 4 четверті вівсяних крупів, 3 діжки пива.⁸ Молдавське населення купувало в українських купців мило, пшоно, а також сальні і воскові свічки російського виробництва.

Незважаючи на те, що у XVIII ст. Молдова була відсталою аграрною державою, іноді українські поміщики збували в ній і продукти тваринництва. За підрахунками І.О.Гуржія, в 1802 р. через Могилів-Подільський й Дубоссари у Молдову, Валахію і Бессарабію відправлено худоби майже на 34 тис.крб.⁹ Очевидно, продукти землеробства і тваринництва експортувалися в молдавські міста у неврожайні роки або під час стихійних лих. Отже, міста Лівобережної України відігравали чималу роль у торгівлі російських купців з Молдовою. Серед російських товарів слід виділити хутро, рибу, промислові виробы, що користувалися попитом на молдавському ринку.

Через українські сухопутні митниці на українські і російські ярмарки купці, чумаки й міщани привозили багато іноземних /у тому числі молдавських/ товарів, зокрема, виноградне вино, фрукти, тканини тощо. За джерелами, у 1758 р. з Молдови надійшло в українські міста 1195 діжок вина, 1350 тис.пудів горіхів, 460 пудів окницької солі, а наступного року - уже 2768,5 діжок вина.¹⁰ З України частина молдавських товарів поступала на продаж в російські міста. За даними внутрішніх митниць у 1754 р. там зареєстровано 27 діжок молдавського вина та II пудів волоських горіхів, які згідно з документами перевозились для продажу в Росію.

У ХУІІІ ст. молдавське вино продавалося на ярмарках, а також у шинках Києва, Ніжина, Ромен, Полтави, Переяслава та інших українських міст. Як свідчать документи, великі мита за його ввіз давали державі значні прибутки. Так, у 1759 р. у Васильківській митниці, наприклад, акцизні чиновники зібрали з купців, які завозили на Україну волоське та молдавське вино 7198 крб. 10 коп. мита.

Торгівлею займалися не тільки купці, але й чумаки, які відігравали важливу роль в економічному житті Лівобережної України. Чумацькі обози з вином, сіллю і фруктами прибували на Україну з Молдови та Валахії. За свідченням А.Лазаревського, чумацьким промыслом займалося багато ніжинських міщан.¹¹ Є свідчення, що у 1795 р. вони привезли з Молдови 14 возів солі.¹²

Через міста Лівобережної України і Молдови в Росію завозили багато східних товарів, зокрема кумач, шовк, бавовняні тканини, ладан тощо. Так, у 1764 р. курські купці закупили македонських товарів на 1335 крб.¹³

Отже, Лівобережна Україна як складова частина всеросійського ринку відігравала певну роль у зовнішній торгівлі Росії в досліджуваний період. Товари російського і місцевого виробництва користувалися значним попитом у багатьох країнах, зокрема і на молдавському ринку. В Україні міцніли економічні зв'язки в національному масштабі, йшов повільний процес формування загальноукраїнського ринку, що визначався як складовий елемент не тільки російської, але й європейської ринкової системи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА.

1. ЦДДА Росії. – Ф.13. – Оп.3. – Спр.24. – Арк.П; 2. Ларачківський М. Матеріали до історії міст на Поділлі наприкінці XVIII віку. Історико-географічний збірник.-Т4. - К.,1931.-С.166,169; 3. ЦДДА України, Ф.54. – Спр.3435. – Арк.167; 4. ЦДДА Росії. – Ф.276. – Оп. 3. – Спр.1165. – Арк.46,48; 5. ЦДДА України. – С.763. – Спр.402. – Арк.9; 6. Там же. – Ф.П8. – Спр.62. – Арк.7,9; 7. Там же. – Ф.246. – Спр.399. – Арк.177; 8. Там же. – Ф.118. – Спр.186. – Арк. 79, 97, 154; 9. Гуржій І.О. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні /з кінця ХУІІІ ст. до 1861 року /. - К., 1962.- С.175; 10. ЦДДА України. – Ф.54. – Оп.1. – Спр.3435. – Арк.120 - 121; 11. Там же. – Ф.276. – Оп.3. – Спр.1165. – Арк.13-15; 12. Там же. – Ф.54. – Оп.1. – Спр.3435. – Арк.171; 13. Лазаревський А. Описание старой Малороссии: В 3-х т. -Т.2. - К.,1893.-С.188.

О.Ф.Мельничук

ВОЛОСНИЙ СУД ЯК ОРГАН СЕЛЯНСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ПОДІЛЛІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Чинне законодавство України закріпило місцеве самоврядування як важливий елемент конституційного ладу, як одну з форм здійснення народовладдя, як безумовну ознаку демократичної, соціальної, правової держави. Щодалі ми переконаємося в його необхідності. Поступово місцеве самоврядування стає реальністю.

Для ефективної роботи органів самоврядування сьогодні ми повинні враховувати досвід функціонування їх в минулому, проводячи відбір корисного, щоб не повторити допущених помилок. Ми пропонуємо звернутися до організації селянського самоврядування на Поділлі у II пол. ХІХ ст.

Волосний суд разом з волосним сходом та правлінням утворювали органи селянського самоврядування, яке запроваджувалося Положенням від 19 лютого 1861 року. Але механізм, який запустили, давав збій. Використовуючи матеріали Подільської губернії, спробуємо з'ясувати причини недоліків в організації волосних судів.

Волосні суди вибиралися на волосному сході і розглядали позови лише місцевих селян «по совісті, звичаю», тобто в основі їх рішень лежали норми звичаєвого права. При цьому волосні суди дотримувалися чинного законодавства.

Склад суду визначався формою і процедурою виборів суддів, принципами голосування, ставленням селян до посади волосного судді. До цієї установи обирали від чотирьох до дванадцяти осіб. У засіданнях суду повинні були брати участь не менше трьох суддів, інші призначались черговими.

Суть виборів зводилась до гласної розкладки між селянами черговості по виконанню суддівських обов'язків. Дотримання черговості, а не відбір придатних до